

הסוכן מברטלי טובסק

לפני כמה שנים כתבתי הומורסקה: איך מגייסים הקומוניסטים את גולדה מאירסון הקטנה ברוסיה, איך הם שולחים אותה לארצות-הברית לצורכי הסוואה, איך הם שולחים אותה בארץ, איך הם מביאים אותה לשיל-טון. כל זה כדי להאיר בצורה משעשעת את אשר ביקשתי לאמר: כי המדיניות של גולדה שירתה באופן אובייקטיבי את האינטרסים הסובייטיים, בקוממה את העולם הערבי נגד ארצות-הברית.

השבוע גבר בי החשק לכתוב הומורסקה דומה על מנחם בגין. הנה מגייסים הסובייטים נער בקן השומר הצעיר בברסטליטובסק, ושולחים אותו כסוכן בתנועה הרוויזיוניסטית בורשא. במלחמה הם מצילים אותו ומחזירים אותו לברית-המועצות. לצורכי הסוואה הם מחזיקים אותו זמן-מה במחנה-הריכוז סובייטי, ואז הם שולחים אותו במסגרת הצבא הפולני, לפלסט'נה (מה פיתאום משחרר רים הסובייטים אסירים ממחנות-ריכוז?)

כאן הופך האישי — נקרא לו 008 — ראש המחתרת ומביא לגירוש הבריטים מהארץ, שהיתה עלולה לשמש אז בסיס-שילוח לטילים גרעיניים אמריקאיים. סטאלין עצמו החליט לתמוך בהקמת המדינה היהודית, ואף סיפק לה נשק. כל עוד שירתה מיפלגת-העבודה את האינטרסים ה-סובייטיים, בדחפה את העולם הערבי לזרועות מוסקבה, נשאר 008 באפוזיציה. אך כאשר המערך מתמוטט בהדר-גה, הוא עולה לשילטון.

בתפקיד זה מחולל 008 פלאים. הוא דוחף את הפלסטיים נים לזרועות הסובייטים, מביא לגירוש מצריים מהעולם הערבי (אחרי שאנוור אל-סאאדא גירש את הסובייטים), לאחרונה הגיע 008 לשיאו. על-ידי סיפוח רמת-הגולן, בשיא מסע-הדיכוי נגד שוחרי-הפרומה בפולין, הוא מסיח ברגע המכריע את דעת העולם מן המתרחש בפולין, ובאותו הזמן הוא גם מביך את האמריקאים והמצרים, הופך את שליט סוריה, בעל-בריתם של הסובייטים, לגיבור העולם הערבי.

אחרי מחשבה שניה החלטתי שלא לכתוב את ההומורס-קה הזאת. מישהו עוד עלול היה להתייחס אליה ברצינות.

איפה רק כך?

במשך חישעה חודשים לא חסרה לי הכנסת. ביקרתי בו פעמיים-שלוש, ובכל פעם יצאתי מן הבניין בהרגשה של הקלה: ברוך השם, איני צריך להיות שם. ביום השני בשבוע שעבר הצטערת בפעם הראשונה שאיני בכנסת. רציתי להגיד בה את הדברים שלא נאמרו, והמראה של מה שהתרחש שם — בקואליציה, ובעיקר באפוזיציה — דיכא אותי עד עפר. לא אפרט כאן את המחשבות שעלו בליבי, כי לא אוכל לנסחן בשפה נקייה.

אך הנה כמה מחשבות אחרות שצצו בראשי בעת הדיון:

החוק לסיפוח הגולן הור-בא כמו החוק לסיפוח ירושלים, בשעתו: בלי הודעה מוקדמת כלשהי. בגין לא עשה אלא את אשר עשתה גולדה מאיר לפניו.

הייתי חולה באותו יום. היתה זאת אחת משלוש או ארבע הפעמים בשנות כהונתי שבהן נעדרתי מ-שיבת המליאה, לפתע טל-פון לי אנג'ון זיכרוני, או היועץ הפרלמנטרי של סיעתנו, והודיע כי חוק זה הובא לכנסת. דהרתי לירושלים כשאני קודח בחום, נאמתי ברגע שרגעתי והצבעתי אחרי התייע-צות של שתי דקות בלבד עם בלונד, הוא הציע להצביע נגד או להימנע, אני הצבעתי בעד, כי דגלתי אז (ואני דוגל גם כיום) באחדות ירושלים במישור העירוני.

בנאומו הסברתי שאני רואה בירושלים המיוזרת את בירת המדינה הפלסטינית שתקום. לאחר מכן הודעתי לא פעם שאני מתחרט על הצבעה זו — אולי ההצבעה החשובה היחידה שלי בכנסת שאני מצטער עליה בדיעבד. היתה צריך להצביע נגדה, שהרי לא היה מדובר באיחוד, אלא בסיפוח.

מה כי ילינו אנשי המערך כך כך שהצעת-החוק הובאה לשלוש קריאות ביום אחד? כך עשו הם עצמם, כאשר כפו על הכנסת הסרבנית את החוק להקמתה של תחנת-החשמל רידינג ג' בתל-אביב. (נראה שנהגו מביש זה בא תמיד כשהשילטון רוצה להרעיל את האוויר.) השיטה של בגין באותו יום לא מצאה חן בעיני, כי הזכירה לי מילה שהיתה אהובה מאוד על שליטי הרייך השלישי (להבדיל אלף הבדלות): SCHLAGARTIG. כלומר: במלחמות של מהלומה, להדהים את העולם במע-שה מהיר, ולהעמיד לפני עובדה מוגמרת. זה הצליח שוב ושוב, עד שזו היתה אידל להצליח, וגרם לאסון.

אך בעיקר הפתיעה אותי המפה של בגין. כשהייתי כנער, חבר באירגון-הצבאי-הלאומי, הדבקתי והפצתי הרבה-הרבה כרוזים, שעליהם התנוססה מפה של ארץ-ישראל השלמה, משני עברי הירדן, והסיסמה "רק כך". המפה הזאת לא כללה את רמת-הגולן.

האם יורה מר בגין עכשיו למדפים הממשלתי להדפיס את כל הכרוזים האלה מחדש, כשבראשם מפה מחוקתת של המולדת ההיסטורית?

חריג בין גנרלים

כשלושת אלפים איש, רובם צעירים וצעירות, סטודנ-טים ומרצים, הצטופפו בחשיכה מול פני הכניסה לאוניבר-סיטת תל-אביב, ישיבה נערך הכנס הבינלאומי לביטחון וכלכלה לאומית, מטעם המכון לחקר אסטרטגיה. אורח-הכבוד של הכנס היה צריך להיות אריק שרון, וההפגנה נקראה כדי למחות נגד מעשיו בשטחים הכב-דים (שרון עצמו לא הגיע לכנס בגלל הוויכוח בכנסת על חוק סיפוח הגולן).

אחרי שההפגנה יצתה את עצמה, הלכתי מרחק של כמה עשרות צעדים ונכנסתי לאולם הכנס. הייתי האדם היחיד שהשתתף בהפגנת-השלום ובכנס האיסטראטגי גם יחד. הרגשתי במיקצת כחריג בכנס זה, שרוב המשתת-פים הישראליים בו היו גנרלים-בדימוס, אנשי-כלכלה שעיסוקם בציד מלחמתי ושאר עבודיותו של המימסד התעשייתי-צבאי.

יכול מישהו לבוא ולשאול: השתתפתך בהפגנה מובנת, אך מה לך ולכנס זה, שדן בתיכנון מדיניות-ביטחון ואמצעי-לחמה?

נדמה לי שעיסוקי השונים באותו ערב מסמלים את הכפילות שבה נגזר עלינו להיות. שוחרי-השלום בישראל אינם דומים לאחיהם, הפאציפיסטים באירופה ובאמריקה. מצבה של ישראל שונה. איננו פטורים מן הדאגה לביט-חונה ולעמידתה הצבאית — כל עוד אין שלום. כך

דוכסית: שרק דיקטטורה יכולה להיות יוגנית. הנסיון של המאה ה-20 אינו מאשר זאת, אולי מפני שהדיקטטורות בנות-זמננו הן המוניות. גם הדיקטטור המודרני תלוי במצב-הרוח של ההמון. אך במאה ה-18, למשל, חסכו המלכים בהוצאות הביטחון, החזיקו רק בכוחות צבאיים מצומצ-מים, ונרתעו ממלחמות ש-בהן המחיר היה עלול ל-עלות על השלל המצופה.

יריב

כדמוקרטים, אין לנו ברי-רה אלא להתמודד עם ה-סכנות הכרוכות במישור הדמוקרטי, שבו יכולים דמ-י גוגים לאומניים להסית את ההמונים ולהכניס את ה-מדינה לתהליך של סיחרור מילחמתי הרחיק-לכת, תוך ניצול סיסמות-כזב של ביט-חון לאומי, לכן מצויה הדמוקרטי שוחרי-השלום להבין את התהליכים הכרוכים בעיצוב המדיניות הביטחונית ואת השפעות-הגומלין בין המוסדות הדמוקרטיים והצבא, בין מערכת-הביטחון והכלכל-לה, בין תהליכים פוליטיים-פסיכולוגיים ובין המצב הביטחוני.

משום-כך קיבלתי את הזמנה להשתתף בכנס זה, שהיה מאורגן היטב, בניצוחו של אהרון יריב, לצד הבררים הבאנאליים הרגילים הושמעו בו כמה הרצאות מבריקות בפי ישראלים ואמריקאים, וביניהן אחת של יהושפט הרכבי, שהפך בשנים האחרונות יונה אמיתית.

ידידיו של

אוטו-דידאקט

כשכתבתי את שני ספרי על מילחמת-העצמאות, העסיקה אותי הרבה ההתפלגות של חויית המלחמה בשתי רמות שונות: הרמה של החייל בשדה-הקרב, הרואה רק מוות ודם ומאמץ מפרך, הרמה של איש-המטה, הרואה תרגיל כימעט-מאתמטי על גבי מפות. מילחמה אחת, אך שני עולמות שונים מאוד-מאוד. חשתי בהתפלגות זו שוב בכנס האיסטראטגי, אולי מפני שהייתי בו רב-טוראי (מיל') בין הרבה אלופים (מיל').

הדבר הגיע לשיאו כאשר דיבר הפרופסור האמריקאי מיכאל הנדל — גם הוא מרצה מבריק — על לקחי מלחמת ויאטנאם. בין השאר דיבר על המצב שבו נתון הצבא האמריקאי, המורכב כולו מחיילים-שכירים: בעוד שהנשק הופך מתחכם יותר ויותר, רמתו של כוהן-האדם נתונה בירידה מתמדת.

מרגיז אותי השימוש במונח "כוהן-אדם" — כי אני רואה לנגד עיני חיילים המתבוססים בכוח, הנפחדים עד מוות בג'ונגל, הוועקים והגוססים.

הערתי אחר-כך לפרופסור כי מונח זה אינו רק בלתי-מוסרי, אלא גם מטעה. כוהן-אדם הוא אובייקט סטאטיסטי, ואילו החיילים אינם אובייקטים. יש להם רצון משלהם. הרצונות שלהם מתנגשים בשדה-הקרב. (אגב, הנדל הסכים לתיקון זה.)

כל מדע נוטה לתלוש את הנושא המיוחד שלו מן ההקשר היותר-רחב. בידוד זה דרוש כדי לאפשר דיון מעשי. הצרה היא שאנשי-המדע, השקועים בנושא שלהם, נוטים לשכוח כי הפרדה זו אינה אלא מלאכותית, ואינה קיימת בחיים. תוך כדי כך הם עלולים להינתק יותר ויותר מן המציאות.

חטא זה רובץ לפתח כל מדע, ומדע-המלחמה על אחת כמה וכמה. אבל המלחמה היא מעשה חברתי, אקט של בני-אדם, ואין כל אפשרות לנתק אותה מהקשר זה מבלי לאבד את חושי-המידה והפרספקטיבה. דיון אמיתי על המלחמה מחייב את השתתפותם של מומחים לענייני-המדינה, סוציולוגים, פסיכולוגים, כלכלנים וכל השאר.

בדרך כלל איני מרגיש בנוח בכנסים אקדמיים, מפני שהם מתנהלים כימעט תמיד בצל ההפרדה המלאכותית הזאת בין ה"דיסציפלינות". זוהי חולשתם של כימעט כל האקדמאים. ברגעים כאלה אני מברך את גורלי על כך שמנע ממני את הלימוד באוניברסיטה, המצמצם לא-פעם את המבט ומרתק אותו לטח מצומצם — והכופה על הסטודנט את ההשקפת הקיימת יחד עם החומר הלימודי. אני אוטו-דידאקט. המעט שלמדתי, למדתי לבדי, על פי שיטה שלי. כשהתחלתי בלימוד זה, בערך בגיל 15 (לפני כן קראתי בעיקר ספרות ישירה), הייתי צריך להחליט: מה ללמוד? במה להתמחות?

החלטתי אז, בצורה מודעת למדי, להתעמק ב"תפרים", ב"חיבורים" שבין הנושאים — פוליטיקה-פסיכולוגיה, צבא-חברה וכו', והנושא האחד שבו מתחבר הכל: ההיסט-טוריה. זה לא הנחיל לי תוארים — לא ד"ר, לא מ"א, לא ב"א, לא ב"ג (בוגר גימנסיה) ואף לא ב"י (בוגר בית-ספר יסודי). אך כימעט בכל כנס מדעי שבו השתתפתי, זה נתן לי את ההרגשה שקל לי יותר מאשר למדענים לראות את התמונה הכוללת, שהיא תמונת החיים.

נגזר עלינו להשתמש בעת ובעונה אחת בשתי זרועותינו — בעוד שזרוע אחת נאבקה למען השלום, נאלצת הזרוע השניה לאחוז במגן-הביטחון.

זהו פאראדוקס. אך זהו פאראדוקס קטן לעומת מישהו, שבוטא בכנסת על-ידי הפרופסור דן ("דינודש") הורוביץ, אחד האינטלקטואלים הצברים האמיתיים: בישראל דוגלות היונים הפוליטיות בדרך כלל, בדוקטרינה צבאית התק-פית, ואילו הניצים הפוליטיים דוגלים בדרך כלל בדוקטרי-נה צבאית הגנתית.

הדבר מוזר, אך סביר לגמרי, מי שמוכן לוותר על השטחים הכבושים ולסגת לגבולות "ישראל הקטנה" תמורת שלום — מוכרח להגול בבניית כוח צבאי היכול לפעול במהירות מול פני סכנה, ואף לצאת למלחמת-מנע. ואילו מי שרוצה להחזיק בשטחים הכבושים, הרחוק קים יותר ממרכזי-האוקלוסיה של ישראל, תוך ויתור על השלום, יכול להרשות לעצמו להקים קווי-ברזל ולהאמין בהגנה על עמדות מבוצרות רחוקות.

והנה פאראדוקס בתוך פאראדוקס: בתוך פאראדוקס: במציאות של ישראל, המטכ"ל מכתוב את המדיניות הביטחונית לממשלה, ולא להיפך. בממשלה אין גוף המסוגל לתכנן מדיניות ביטחונית רציונלית, ואילו הכנסת פשוט אינה קיימת בזירה זו. המטכ"ל הוא השותף הבכיר במיצוב הדוקטרינה הביטחונית של המדינה. כאשר ממשי-לה יוגית (כמו, למשל, ממשלת משה שרת ב-1954) מקיימת דוקטרינה צבאית התקפית, אין הדברים נשארים כך. הדוקטרינה התקפית של המטכ"ל בשטח הצבאי כופה על הממשלה מדיניות התקפית גם בשטח הפוליטי. כך גלשה המדינה לעבר מיבצע-סיני הרעה-האסון.

נושא דומה הועלה על-ידי לסלי גלב, מומחה אמרי-קאי, מדינאי ועיתונאי. הוא דיבר על הנטייה הטבעית של כל מימסד מדיני-צבאי להגזים בתיאור האיום הנשקף למדינה, זהו הפריץ בהערכת הכוחות של היריב הפוטנציאלי תוך הפחתה בערכו של הכוח הצבאי העצמי. אחד הגורמים לכך טמון בעובדה שבחברה דמוקרטית קשה מאוד לשכנע את ציבור הקרוב להקריב משאבים למען הביטחון. כדי להשיג זאת, מפרוים בסכנות ומפחדים את הציבור, אם ממשכיים בקריחה-שבה זה, מגיעים למסקנה פארא-

סמל אצ"ל